

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Педагогічний факультет
Кафедра філології

Типологія граматичних вправ з вивчення розділу «Займенник» у початковій школі

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконав: студентка 4 курсу 401 групи
Спеціальності 013 Початкова освіта
Спеціалізація: дитяча психологія
Освітньо-професійної (наукової)
програми Початкова освіта
Сафонова Тетяна Олександрівна

Керівник к.філол.н., доцент Мироненко О.В.
Рецензент к. пед.н. доцент Кабельнікова Н.В.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи вивчення займенників у початковій школі	6
1.1. Займенник як самостійна частина мови.....	6
1.2. Розряди займенників за значенням.....	10
1.3. Роль і значення займенників у початковій школі.....	20
РОЗДІЛ 2. Методика вивчення займенників у початковій школі	23
2.1. Аналіз програм і навчально–методичної літератури початкової школи.....	23
2.2 Система вправ для вивчення займенників у початковій школі.....	27
ВИСНОВКИ	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	41
ДОДАТКИ	45
Додаток А. Конспект уроку з української мови для учнів 4 класу на тему «Займенник як частина мови».....	45
Додаток Б. Вправи на редагування тексту з займенниками.....	53
Додаток В. Кодекс академічної доброчесності.....	57
Додаток Г. Довідка.....	59

ВСТУП

Сучасні орієнтири та вимоги формування особистості, здатної доцільно вживати мовні засоби відповідно до умов спілкування, актуалізують проблему практичної спрямованості навчання мов, зокрема української.

На сьогодні вивчення граматики займає визначне місце у програмі початкової школи, бо саме в молодших класах учні ознайомлюються з основами української мови: її будовою, значенням та навичками практичного її вживання.

Важливість оволодіння рідною мовою чітко прослідковується і серед ключових компетентностей, які повинні сформуватися в учня протягом навчання у початковій школі. Вагоме місце займає оволодіння теоретичними та практичними знаннями з української мови, а саме: вільне володіння державною мовою, що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до рідної мови, читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, здатність активно використовувати рідну мову в різних комунікативних ситуаціях, зокрема в побуті, освітянській сфері, культурному житті суспільства.

Сучасна система освіти тісно пов'язує лінгвістичну підготовку учнів, розвиток зв'язного мовлення та мовленнєвих навичок, з вивченням граматики української мови, і саме в цьому, як показує досвід роботи педагогів – практиків, учні початкових класів зазнають значних труднощів. Знання про займенник як самостійну частину мови в свідомості учнів формуються поетапно.

Огляд і аналіз наукової літератури дає змогу стверджувати, що у лінгвістиці та лінгводидактиці займенник досліджували такі вчені, як: А.Білецький, М.Вашуленко, І.Вихованець, О.Волох, Н.Воскресенська,

Н.Гальона, В.Горпинич, А.Грищенко, С.Єрмоленко, С.Караман, І.Кучеренко, О.Леута, Л.Мацько, О.Мельничайко, О.Мироненко, М.Пентилюк, М.Плющ, В.Русанівський, В.Собко, О.Хорошковська, С.Шевчук, Г.Шелехова, Н.Шкуратяна, В.Шляхова та інші. Вони акцентують увагу на складностях відмінювання займенників, чітко розуміння їх розрядів за значенням та специфіку синтаксичних зв'язків з іншими частинами мови. Проте, не зважаючи на значну кількість методичних розробок та теоретичних напрацювань, актуальним залишається питання роботи над засвоєнням займенника на уроках української мови в початкових класах.

Мета роботи – дослідити особливості вивчення займенників на уроках української мови в початковій школі.

Згідно з метою було сформовано такі **завдання** дослідження:

- 1) проаналізувати психолого–педагогічну, літературознавчу, мовознавчу та методичну літературу з теми дослідження;
- 2) охарактеризувати займенник як самостійну частину мови;
- 3) розглянути розряди займенників за значенням;
- 4) з'ясувати роль і значення займенників у початковій школі;
- 5) дібрати граматичні вправи для засвоєння займенників на уроках української мови в початковій школі.

Об'єкт дослідження – процес вивчення займенників на уроках української мови в початковій школі.

Предметом дослідження є особливості методологічної роботи над займенниками під час вивчення української мови в початковій школі.

Методи дослідження: аналіз мовознавчої, методичної, психолого–педагогічної літератури з теорії навчання української мови; вивчення, класифікація, узагальнення, систематизація та порівняння передового педагогічного досвіду науковців та вчителів практиків;

дослідження, аналіз та підбір вправ на вивчення займенника в початковій школі.

Апробація – результати дослідження були заслухані та обговорені на засіданні кафедри філології. Відповідно до одержаних результатів наукового дослідження опублікована стаття на тему «Методика роботи над займенником у Новій українській школі» у збірнику наукових робіт «Актуальні проблеми фахової підготовки сучасного педагога».

Структура роботи. Дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ЗАЙМЕННИКІВ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

1.1 Займенник як самостійна частина мови

Однією зі сходинок оволодіння українською мовою є ознайомлення з частинами мови, такими як: іменник, прикметник, займенник, дієслово, числівник, прислівник та службові частини мови. Займенник є повноцінною частиною мови та виступає одним з важливих компонентів вивчення морфології.

Аналіз методичної літератури та наукових джерел свідчить, що проблемою вивчення займенника в українській мові займалися такі мовознавці, як: М.Вашуленко, І.Вихованець, Л.Мацько, М.Плющ, В.Русанівський та інші лінгвісти.

На думку Шкуратяна Н. та Шевчук С., **займенник** — це повнозначна змінна частина мови, яка «об'єднує слова, що вказують на предмети, ознаки, кількість чи порядок предметів у лічбі, не називаючи їх. Наприклад: 1) Як тебе не любити, Києве мій?! — займенник *тебе* вказує на предмет (граматичний), названий іменником Київ, цим іменником визначається лексичне (предметне) значення займенника; 2) Петрик купив три зошити, Миколка — стільки ж — займенник *стільки* вказує на кількість предметів, названу в першій частині речення числівником три» [40, с.426].

Ющук І. трактує поняття «**займенник**» як «самостійну частину мови, яка вказує на предмети, ознаки та кількість, але не називає їх» [42, с.74].

Від інших самостійних частин мови займенник відрізняється тим, що не має свого конкретного лексичного значення – лексичне значення займенника визначається лише в контексті з тим словом, на яке займенник вказує.

Залежно від контексту один і той самий займенник набуває різного значення, тому його лексичне значення **узагальнене, абстрактне**. У тексті завжди одні займенники співвідносяться зі словами, що виражають предметне значення, а інші – зі словами, які вказують на кількість чи ознаку предмета [40, с.427].

Займенник не може відноситись до декількох різних слів одночасно, бо це зумовлює двозначність, що викликає труднощі усвідомлення та знижує культуру мови.

В сучасній українській мові займенники вживаються з метою уникнення повторень тих самих слів. При цьому важливим є правильно узгоджувати форму займенника з граматичними категоріями іменника (числом і родом, якщо займенник в однині), на місці якого він вживається [42]. Наприклад: *Курча найбільше любило бавитись на сонці. Воно грілось теплими промінчиками, бігало по траві, його дні у сонячну погоду завжди проходили на подвір'ї*. Після іменника середнього роду *курча*, що вжитий в однині, стоять займенники *воно*, *його*, а у випадку, коли іменник позначає множину, займенники теж стоять у множині.

Важливо пам'ятати, що в деяких займенниках, співвідносних з прикметниками, наявні форми з суфіксами *-еньк-*, *-есеньк-*, *-ісінк-*: *саменький*, *самісінкий*, *отакенький*. Такі форми втратили відтінок пестливості та служать для підкреслення певної міри означуваного, адже вживаються в розмовній мові [4].

При вивченні займенника як частини мови увагу слід приділяти наголошенню окремих займенників:

1. Залежно від наявності чи відсутності прийменника при особових та зворотному займенниках у непрямих відмінках змінює місце наголосу:

– за наявності прийменника наголошується перший склад: *без мене*, *без тебе*, *на себе*, *від неї*, *у нього*;

– за відсутності прийменника наголошується другий: *його, тебе, себе, мене*.

2. У непрямих відмінках заперечні займенники *ніхто* та *ніщо* мають подвійний наголос:

– на першому складі, якщо займенник означає «абсолютну відсутність»: нікого привітати, нічого спитати, нічого взяти;

– наголос ставиться на другому складі, якщо займенник має значення «немає кого, чого»: нічого не знаю, нікому не рада;

– в інфінітивних реченнях, де займенник заперечує можливість здійснення дії через брак об'єкта або суб'єкта наголос припадає на префікс.

3. Неозначений займенник *декілька* має подвійне наголошення у непрямих відмінках без зміни лексичного значення: з *декількох* справ, *декількома* школярам, *декількома* видами.

4. У займенниках, що стоять у формах родового і знахідного відмінку наголос ставиться на кінцевому складі : мене, його, тебе, кого, чого, всього.

5. Означальний займенник *самий* (*сама, саме, самі*) наголошується по різному, опираючись на його зміст. Наголос на перший склад припадає тоді, коли:

– займенник вживається для точного підкреслення визначеного просторового або часового поняття: до самого літа, до самого вечора, до самої школи;

– у сполученні із вказівним займенником *той* для позначення тотожності понять: те саме озеро, той самий день, ті самі підручники.

В інших випадках займенник *самий* має наголос на останньому складі.

6. У неозначених займенниках наголос ставиться на частці: хто–небудь, що–небудь, яке–небудь, абихто, абищо.

Займенники мають властивість переходити в інші частини мови, втрачаючи узагальнене значення, наприклад:

– в іменники : Хто мовчить, а всіх людей навчить? (Народна творчість);

– в частку (такі займенники як що, щось, усе, та, саме, воно, собі): «Жили собі дід та баба» (Народна творчість);

– у прислівники (все (усе), щось): – А зорі все падали і все за обрій, начебто хотіли потрапити в ту далеку ціль, яку так старанно ховав овид [29].

Залежно від контексту займенники виступають і головними, і другорядними членами речення. Особові займенники можуть займати позицію підмета замінюючи іменник та відповідати на ті ж самі питання [35].

Якщо у реченні наявний підмет – займенник, то присудок, виражений прикметником може мати такі форми:

– уживатись тільки в однині, якщо при підметі *ви* наявні слова: *який, такий, якийсь, один, весь*;

– уживатись лише в множині, якщо присудок представляє короткий прикметник чоловічого роду: *ви впевнені?; ви зрозуміли?;*

– уживатись і в однині в множині, якщо виражений повною формою прикметника: *ви цікавий (цікаві), ви сумлінний (сумлінні).*

Залежно від уживання часток і прийменників поряд, займенники пишуться разом, окремо або через дефіс:

– разом: з частками *ні–, аби–, десь–, ніхто, абиякий, котрийсь*;

– окремо, якщо прийменник стоїть між часткою і займенником (у непрямих відмінках): *будь з чим, ні в кого, невідь у скількох, аби в чому (але: у хтозна–чому, до декого тощо);*

– через дефіс: з частками *будь– (–будь), –небудь, казна–, хто зна–, бо зна–, невідь–, (казка–хто, будь– що, хто зна–який) [1].*

Отже, займенник це повнозначна, самостійна частина мови, що вказує на особу, предмет, їх ознаку чи кількість, не називаючи його.

1.2. Розряди займенників за значенням

За значенням, морфологічними і лексичними ознаками займенники поділяться на дев'ять розрядів: особові, зворотний, присвійні, вказівні, означальні, питально-відносні, заперечні, неозначені [42].

До **особових** займенників належать: *я, ти, він, вона, воно, ми, ви, вони* і вказують вони на особи, предмети, явища та поняття. Займенники *я* та *ми* вказують на особу мовця, *ти, ви* – на адресата мовлення або особу співрозмовника, а займенники *він, вона, воно, вони* — на особу (осіб) чи предмет, про які говорять і які участі у розмові не беруть.

Усі особові займенники змінюються за числами й відмінками. Винятком є займенник *він*, що змінюється за родами [39].

Займенник першої особи *я* прямо вказує на особу мовця; займенник *ти* позначає особу співрозмовника, того, до кого звертаються; займенники другої особи *ти, ви* вказують на кількох мовців – того, хто говорить, і *ти*, до кого звернена мова [39]. Значення займенників *ми* і *ви* досить неоднозначне. Займенник *ми* може означати – і *ти, і я* або *і я, і ти, і він*. Займенники *ви* і *ми* можуть виражати вказівку на одного мовця (якщо у реченні стоять замість слів *я і ти; я і він, сполучення ми з тобою*) та на кількох осіб (*я, ти і ти; ти і ти; він і я*). Також займенник *ви* застосовується як форма пошанної множини до особи і замінює займенник *ти*.

Важливо пам'ятати, що займенники *я і ти* значення граматичного роду не виражають.

Займенники *він, вона, воно, вони* вказують на: 1) третю особу (ту, про яку йде мова), наприклад: *Вона була одночасно загадкова та прекрасна.* 2) На предмет, про який говориться: *Андрійко забув свій портфель. Хлопець поспіхом пішов додому, в той час як він залишився чекати на нього у класі.*

Займенник *вона* виступає як вказівне слово і співвідноситься з змінниками жіночого роду; *він* – з іменниками чоловічого роду; а займенник *воно* вживається як вказівне слово замість іменників середнього роду. *Вони* – це спільна форма множини для всіх трьох родів [38].

Займенник *вони* в українському розмовно – побутовому мовленні може вживатись не лише для позначення кількості осіб, а і як форма вираження пошани до однієї особи. Також важливо пам'ятати, що вживання займенника *ти* замість *ви* є некоректним та показує зневажливе ставлення до мовця.

Зворотний займенник *себе* вказує на суб'єкта (виконавця) зворотної дії: *обдурив себе, врятувала себе, пообіцяла собі* [29]. Зворотний займенник не має граматичного значення роду і числа. Він завжди вживається у формі непрямого відмінка і виступає в ролі додатка, оскільки не має форми називного відмінка: *купила собі капці, пишається собою, поглянула на себе зі сторони.* У реченні вказівки на стать особи та кількісний вияв подається через синтаксичні зв'язки зворотного займенника з іншими словами, наприклад: *Ганна взяла себе в руки й приступила до роботи.*

Особливістю зворотного займенника є те, що у формі давального відмінка він може переходити до розряду часток, наприклад: «*Чіпка сидів собі в хаті мовчки, наче зажурився.*» (Панас Мирний) [5].

Наступна категорія – **присвійні займенники**, що вказують на належність предмета конкретній особі. До них відносяться займенники: *мій (наш)* – перша особа, *твій (ваш)* – друга особа, *свій (свої)* будь-яка

особа , що виступає суб'єктом дії, наприклад: *я читаю **свою** книжку, вона (він) читає **свою** книжку, вони читають **свою** книжку.*

Для вираження належності присвійного займенника до третьої особи використовуються форми родового відмінка особових займенників, а саме: її, його, їхні.

За граматичними ознаками та значенням присвійні займенники повністю співвідносяться з прикметниками. Вони можуть змінюватися за відмінками, родами та числами, як і прикметники.

Важливо знати, що присвійні займенники, вжиті без іменника субстантивуються і набувають предметного значення. Тобто, таке явище як субстантивація виникає у вказівних (*цей, ця, такий*), присвійних (*твій, свій, ваш*) та означальному займенниках [24]. Відбувається це явище у випадку, коли займенник, співвідносний з прикметником, вказує на предмет, а не на ознаку: *Земля вже наша. Скоро почнуть ділити. (М. Коцюбинський)*

Вказівні займенники (*ця, цей, та, той, такий*) слугують для вказівки на один предмет з ряду однорідних: *ця сукня, той парубок, цей підручник, такий наплічник*. Потрібно правильно розрізнати вказівні займенники *цей* і *той*. Їхня функція – семантично позначати ступінь віддаленості предмета: *цей* – вказує на предмет, що знаходиться найближче до мовця або на зображенні; займенник *той* вказує на більш віддалений у просторі або часі предмет, уже згаданий раніше [35]. Наприклад: *Іван пізно прийшов на станцію, але вскочив у **той** потяг; влітку **цього** року я нарешті поїду в гори.*

Важливу функцію виконує займенник *такий* – вказує на узагальнену ознаку предмета чи явища або використовується для підсилення вираженої прикметником ознаки, наприклад:

«Як тепер тебе забути?

Душа до краю добрела.

***Такої** дивної отрути*

я ще ніколи не пила
Такої чистої печалі,
Такої спраглої жаги,
Такого зойку у мовчанні,
Такого сяйва навкруги.
Такої зоряної тиші.
Такого безміру в добі!..
Це, може, навіть і не вірші,
А квіти, кинуті тобі.»

(Ліна Костенко)

Вказівний займенник *стільки* за морфологічними ознаками уподібнений до кількісних числівників: у називному та знахідному відмінках він керує формою іменника родового відмінка однини чи множини, та узгоджується з іменником у формі множини в непрямих відмінках: *стільки зошитів, стількох зошитів, стількома зошитами* [3].

Займенник *стільки* показує у реченні невизначений чи невизначено – великий кількісний вияв предмета чи явища [38], наприклад: «*Ніколи він не почував в собі стільки сил, як сьогодні*» (В. Бойченко).

Велику групу становлять **означальні** займенники *сам (самий), весь (увесь), кожний (кожен), усякий, інший, жоден*. Розряд означальних займенників узагальнено вказує на ознаки предмета. За граматичними ознаками та значенням означальні займенники схожі з прикметниками, тому що також змінюються за родами, числами і відмінками.

Займенник *сам* тлумачиться як «без сторонньої допомоги, самостійно». Він має граматичні категорії роду та числа, і може вживатися з іменниками, що позначають особу та істоту, чи з особовими займенниками, наприклад: «*Біда бідному без наймита:*

*послав би до млина, та нема кого, пішов би **сам**, та нема з чим» (Народна творчість).*

Іноді у реченні займенник *сам* може тлумачитись як частка *тільки* і виражати виділення істоти чи предмета [40]: *У класі сидить **сам** вчитель (тобто у класі сидить тільки вчитель).*

Означальні займенники *сам* і *самий* вживаються при іменниках, вказуючи на крайні межі просторових або часових перспектив. У такому положенні займенники за значенням наближаються до часток *якраз*, *аж*, *саме* (в самому кінці вулиці – аж у кінці вулиці; на самому світанку – саме на світанку)

Займенник *самий* вживається із вказівними займенниками: *той самий*, *така сама*, *ці самі*, *цей самий*.

Наступний займенник *весь* (*увесь*) пов'язується з іменником і вказує на охоплення предмета дією або ознакою сукупно: *«Біду свари, біду ганьби і бий і на біду **весь** ліс виломи, то біда все бідою буде.» (Народна творчість); «Ліпше **весь** вік діувати, як з нелюбом прожити.» (Народна творчість).*

Займенники *кожен*, *кожний*, *усякий* споріднені за значенням, вони зображають виділення конкретного предмета з сукупності однорідних. Більш яскраво це виражає займенник *кожний* (*кожен*) та в меншій мірі займенник *всякий*: *«Вдовине горе **кожен** знає, а не кожен про вдову дбає.» (Народна творчість); «Сій хліб у годину — будеш їсти **кожну** днину.» (Прислів'я); «Як бідний плаче, ніхто не бачить, а багатий скривиться — **усяк** дивиться.» (Народна творчість).*

Займенник *інший* вказує на особу, предмет та уособлює, виділяє його від подібних йому або названих раніше: *«На **іншого** примова, а про себе ні слова; проте не знали вони і не відали того, що життя їхніх потомків піде іншим шляхом.» (Народна творчість).*

Питально–відносні займенники *хто*, *що*, *скільки*, *чий*, *який*, *котрий* вживаються задля оформлення поняття про осіб чи предмети,

ознаки, належність певного предмета або його якості, про порядок предметів при лічбі або їх кількість. Граматичні категорії займенників однієї групи відрізняються: хто, що, скільки змінюються тільки за відмінками, не мають роду та числа, а займенники котрий, який, чий можуть змінюватись за відмінками, родами та числами. Займенники хто, що співвідносяться з іменником, який та чий – з прикметником, стільки співвідносний з кількісним числівником, а котрий з порядковим. Важливою є функція питально відносних займенників у складнопідрядному реченні, вони пов'язують підрядну частину речення з головно, тобто виступають у ролі сполучних слів. У підрядному реченні відносний займенник виступає повноцінним членом речення (підметом, додатком, частиною складного присудка) [40].

У даній категорії важливо розрізнити питальні та відносні займенники. Метою питальних займенників є вираження питання про особу чи предмет, його ознаки, якості, порядок при лічбі чи кількість.

Використовуючи питальні займенники можна утворити питальні речення, наприклад: *«Хто може випити Дніпро, хто властен виплескати море?» (М. Рильський).*

Відносними називають ті ж самі займенники, що й питальні, але її головна функція – зв'язок частин складного речення [35].

Займенники *ніхто, ніщо, нічий нікотрий, ніякий, ніскільки* належать до **заперечних** та утворюються від відносно – питальних займенників з додаванням префікса *ні (ані)*. Вони співпадають з питальними займенниками, адже виражають ті самі значення щодо осіб, ознак, предметів, кількостей та порядку предметів, і в заперечній формі мають такі ж самі граматичні ознаки.

Займенники з часткою *ні* пишуться разом. Але у випадку, коли між префіксом *ні* та займенником стоїть прикметник, то пишуться окремо.

Особливістю деяких заперечних займенників є те, що у непрямих відмінках займенники ніхто, ніщо можуть мати різний наголос – на префіксі або на твірному займеннику. Відповідно і значення залежно від місця наголосу буде відрізнятися: *ні'чого* було робити (не було що робити) – *нічо'го* не зробив (не виконав ніяких дій).

Заперечні займенники в українській мові виступають другою формою вираження заперечення при основному запереченні за допомогою частки не: Ніщо не віщувало біди; Ніякий дитячий майданчик не цікавив Орису так, як клас рідної школи.

Неозначені займенники, як і заперечні, утворюються від питальних шляхом додавання часток аби–, де–, будь–, небудь–, казна–, хтозна–, –сь. Неозначеними називають займенники, що вносять відтінок невизначеності особи, вказують на реальне, але не відоме мовцю, невизначені явища чи предмети, їх ознаки та кількість [8]: *казна–хто, щось, хтось, абихто, абищо, хто–небудь, що–небудь, хтозна–хто, хтозна–що, абиякий, деякий, який–небудь, чий–небудь, чийсь, якийсь, казна–скільки, хтозна–скільки, скількись, котрийсь*.

За граматичними ознаками неозначені займенники повністю співвідносні з питально – відносними. У неозначених займенниках префікси де–, аби–, та постфікс –сь (–ся) пишуться разом, а префікси будь–, казна–, хтозна– та суфікс –небудь пишуться через дефіз: *«Піп людей карає, а сам казна–що виробляє.»(Прислів'я)*

Усі займенники змінюються за відмінками, а співвідносні з прикметниками можуть мати ще й ознаки роду та числа.

За відмінками змінюються ті частини мови, що прийнято називати іменами – іменник, прикметник, займенник, числівник та дієприкметник [27]. Особливістю відмінювання даних частин мови є те, що форма називного відмінку завжди збігається з формою знахідного та кличного, форма родового відмінку – з формою місцевого, а давального – з формою орудного.

Відмінюється займенник за 6 відмінками: називний, родовий, давальний, знахідний, орудний та місцевий.

Займенники співвідносні зі словами кількох частин мов, саме тому мають розгалужену систему відмінювання, де можуть співпадати з іменниками, прикметниками, числівниками.

Відмінювання особових і зворотного займенників

Відмінки	Однина		Зворотний займенник	Множина	
	1-ша особа	2-га особа		1-ша особа	2-га особа
Н.	я	ти	–	ми	ви
Р.	мене	тебе	себе	нас	вас
Д.	мені	тобі	собі	нам	вам
З.	мене	тебе	себе	нас	вас
О.	мною	тобою	собою	нами	вами
М.	(на) мені	тобі	собі	нас	вас

У називному відмінку зворотний займенник себе не вживається та немає ні роду, ні числа [42].

Характерною особливістю відмінювання особових займенників є те, що під час відмінювання змінюється не тільки закінчення а й основа: *я – мене; ти – тебе; вона – її; він – його; ми – нас; ви – вас; вони – їх.*

У зворотного займенника *себе* не має форм називного відмінка, роду та множини. Він відмінюється як особовий займенник другої особи *ти* [42].

При відмінюванні в особових займенниках *він, вона, воно, вони* з'являється початкова *н* після прийменників та в орудному відмінку.

Відмінки	Однина		Множина
	Чоловічий і середній рід	Жіночий рід	
Н.	він, воно	вона	вони
Р.	його, до нього	до неї, її	до них, їх
Д.	йому	їй	їм
З.	його, про нього	про неї, її	їх
О.	ним	нею	ними
М.	(на) ньому	ній	них

При відмінюванні займенників *мій (свій, твій), чий, той, цей* найбільше розбіжностей зустрічається в чоловічому та середньому роді.

Відмінки	Чоловічий рід / середній рід				
	Н.	мій/ моє	чий/ чиє	той/ те	цей/ це
Р.	мого	чийого	того	цього	всього
Д.	моєму	чийому	тому	цьому	всьому
З.	Як у називному або родовому відмінку				
О.	моїм	чийім	тим	цим	всім
М.	(на) моєму/ моїм	чийому/ чийім	тому/ тім	цьому/ цім	всьому/ всім

Відмінки	Жіночий рід				
	Н.	моя	чия	та	ця
Р.	моєї	чиєї	тієї/ тої	цієї	всієї
Д.	моїй	чийй	тій	цій	всій
З.	моєю	чию	ту	цю	всю
О.	моєю	чиєю	тією/ тою	цією	всією

М.	(на) моїй	чийй	тій	цій	всій
----	-----------	------	-----	-----	------

Відмінки	Множина				
Н.	мої	чийі	ті	ці	всі
Р.	моїх	чийих	тих	цих	всіх
Д.	моїм	чийім	тим	цим	всім
З.	Як у називному або родовому відмінку				
О.	моїми	чийіми	тими	цими	всіма
М.	(на) моїх	чийих	тих	цих	всіх

При відмінюванні означальні й вказівні займенники мають стягнені форми, але з метою стилізації вживатись можуть і не стягнені форми: *тая, теє, тую, тії, цяя, цеє, ції*; вказівний займенник жіночого роду і в родовому відмінку однини вживається в двох формах: *тісі, тої* (друга форма вживається рідше) [40].

У називному і знахідному відмінках означальний займенник *сам* має паралельні форми: *самі, сами*. У мові нормою прийнято вважати форму *самі*; означальні займенники *кожний (кожен), всякий, самий, жодний (жоден)*, інші займенники відмінюються за аналогією до прикметників твердої групи [38]. У давальному та місцевому відмінках однини питальний та відносний займенник *чий* також має паралельні форми: *чєму, чийому; на чєму, на чийм*. Відносні та питальні займенники *хто, що* мають різні основи у відмінкових формах. Форма множини у цих займенниках відсутня. А питальний та відносний займенник *скільки* не має граматичної категорії числа, як і кількісні числівники.

Займенники *що, щось, та, усе, саме, воно, його (родовий відмінок займенників він, воно), собі*, втрачаючи лексичне значення й граматичні ознаки, вживаються для надання смислових чи емоційно–експресивних

відтінків висловлюванню, окремим членам речення, тобто переходять у частки [38].

1.3. Роль і значення займенників в початковій школі

Головною метою початкового етапу навчання української мови є насамперед мовленнєвий розвиток школярів. Мовленнєва (комунікативна) змістова лінія, як основна, передбачає розвиток усного і писемного мовлення учнів, набуття ними елементарних знань про особливості висловлювань, зумовлені їх комунікативними завданнями, ситуацією спілкування. Лінгвістичною основою формування та розвитку в молодших школярів умінь зв'язного висловлювання є вивчення функціонування мовних одиниць у складі зв'язного висловлювання (тексту) [34].

Дослідження, проведені на дану тему показують, що на першому етапі навчання, зв'язне висловлювання у здобувачів освіти можна розвинути шляхом роботи над розвитком мовлення не лише на спеціально відведених для цього уроках, а й у процесі вивчення матеріалу з лексики, граматики, орфографії та фонетики. Тобто використовуючи інтегрований характер навчання.

Обширний словниковий запас школяра є важливим компонентом мовленнєвого розвитку учнів. Збагачення його активно відбувається під час вивчення частин мови, однією з яких є займенник.

Вивчення займенника у початковій школі сприяє активному розвитку творчих навичок школярів під час виконання вправ на закріплення даної частини мови, збільшує лексичний запас дитини та збагачує мовлення, адже вживання займенників допомагає урізноманітнити мову або текст, уникаючи повторень. Розширюються знання учнів про інші частини мови та будову речення, адже особові займенники у реченні можуть виступати підметом, замінюючи іменник

та відповідати на ті ж самі питання. Особові займенники можуть бути не тільки головними, а і другорядними членами речення. Також вивчення цієї частини мови має пропедевтичний характер, і знання учнів про особові займенники активно закріплюються при вивченні наступної частини мови – дієслова.

Важливим є вміння учнів поєднувати та узгоджувати займенники з іншими частинами мови. За своїм лексичним значенням вони співвідносяться з іменниками (адже назва частини мови «займенник» – «замість імен»), тому, наприклад, на місці іменників дівчинка, квітка, роса, сльоза можна поставити займенник – вона. З прикметниками (кумедний, брехливий, м'який) можна замінити займенником такий. З числівниками (три, десять, шість) можна замінити займенником стільки. Учні повинні усвідомити, що займенник відповідає на ті ж самі питання, що й частини мови, замість яких він вживається (хто? що? які? який? скільки?)

За програмою Нової української школи пріоритетним є формування та розвиток мовленнєвої та комунікативної компетентностей, тобто здатність спілкуватися [34]. Комунікативна компетентність – невід'ємна складова життєвої компетентності, і включає сукупність здатностей, пов'язаних з ефективним спілкуванням, а саме: володіння рідною та іноземними мовами, знання, вміння та навички, пов'язані із застосуванням навичок комунікації [21]. Наявність умінь, пов'язаних із зростанням психологічних особливостей спілкування, здатність та готовність до реалізації навичок уникнення та розв'язування конфліктів, володіння навичок само презентації. Однією зі сходинок до оволодіння комунікативною компетентністю є саме вивчення частин мови, їх особливості та граматичні категорії, зокрема займенник.

У наш час особливої проблематики набуває вивчення мовленнєвого етикету – правил мовленнєвої поведінки, що є одним із

компонентів комунікативної навички. У зв'язку з цим доцільно на уроках української мови запроваджувати роботу над формуванням та розвитком культури мовлення, і починати слід саме з початкової школи [18]. Така тема як «Займенник» і тут не втрачає своєї актуальності та важливості. При оволодінні учнями етикету мовлення доцільно звернути увагу на дві форми спілкування в українській мові – на «*ти*» і на «*ви*». Школярі повинні розуміти, що займенник *ви* вказує на пошану до мовця. За правилами етикету мовлення потрібно чітко розрізняти ситуації та осіб, до яких можна звертатись на *ти* та на *ви*.

Вивчення займенника у початковій школі сприяє активному розвитку творчих навичок школярів під час виконання вправ на закріплення даної частини мови, збільшує лексичний запас дитини та збагачує мовлення, адже вживання займенників допомагає урізноманітнити мову або текст, уникаючи повторень. Розширюються знання учнів про інші частини мови та будову речення, адже особові займенники у реченні можуть виступати підметом, замінюючи іменник та відповідати на ті ж самі питання. Особові займенник можуть бути не тільки головними, а і другорядними членами речення. Також вивчення цієї частини мови має пропедевтичний характер, і знання учнів про особові займенники активно закріплюються при вивченні наступної частини мови – дієслова.

Отже, вивчення займенника в молодших класах є важливим кроком опанування частин української мови та однією зі сходинок розвитку мовлення учнів, що є головною метою навчання української мови в початковій школі.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ЗАЙМЕННИКІВ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

2.1. Аналіз програм і навчально – методичної літератури початкової школи

У зв'язку з реформами, що відбулись у системі освіти, змін потребувала і початкова програма для початкової школи. Над цим питанням працюють такі українські науковці та методисти: Савченко О., Шиян Р., Вашуленко М. та інші.

Нині кожна з цих робочих програм функціонує та навчальні заклади обирають самостійно, за якою програмою відбувається процес навчання. Не зважаючи на те, що головна мета в авторів одна, це здобуття учнями ключових компетентностей, а саме «вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватись рідною та іноземною мовами; математична компетентність; компетентність у галузі природничих наук, техніки і технологій; інноваційний підхід; екологічна компетентність; інформаційно–комунікаційна компетентність; навчання впродовж всього життя; громадянська та соціальна компетентність, культурна; підприємливість та фінансова грамотність» [10] та спільним у оволодінні усіх компетентностей є такі вміння: «читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими особами» [10] за своїм змістом та методичним підходом програми мають значні відмінності.

Втілюються поставлені завдання через такі інтегровані курси і навчальні предмети у Новій українській школі:

1 клас – інтегрований курс «Навчання грамоти», 2, 3 та 4 класи – навчальні предмети «Українська мова», «Читання» або інтегрований курс цих предметів.

У четвертому класі за програмою Савченко О. учень має засвоїти такий матеріал про займенник:

« – розпізнає серед слів особові займенники, ставить до них питання;

– пояснює роль займенників у мовленні;

– відмінює особові займенники за зразком;

– правильно вживає займенники з прийменниками;

– використовує займенники у власному мовленні для зв'язку речень у тексті та з метою уникнення повторів тих самих слів» [34, с.253].

Програма розроблена відповідно до законів логіки, і на закінчення початкової школи в учня мають бути сформовані повноцінні знання про займенник як самостійну частину мови.

У свою чергу Шиян Р. пропонує альтернативну програму, яка містить деякі відмінності. Одна з відмінностей полягає у тому, на які частини автори ділять навчальний матеріал. У Савченко О. це 1–4 класи, а ось Шиян Р. ділить програму на два цикли (1 цикл – 1–2 класи; 2 цикл – 3–4 класи), проте зміст навчання та очікувані результати схожі.

На думку Вашуленко М. основна мета курсу полягає у «формуванні ключової комунікативної компетентності молодшого школяра, яка виявляється у здатності успішно користуватися мовою (всіма видами мовленнєвої діяльності) в процесі спілкування, пізнання навколишнього світу, вирішення життєво важливих завдань» [21, с.3].

Вивчення займенника поетапно відбувається у «Мовній змістовій лінії». Повноцінні знання з розділу морфології «Займенник як самостійна частина мови» учні отримують у 4 класі. Вашуленко М. розподілив теоретичний матеріал з вивчення займенника так: «Ще до початку шкільного навчання діти практично використовують займенники, правильно вживають їх у мовленні. У першому класі ці навички закріплюються в процесі опрацювання букварних і післябукварних текстів. У 2 і 3 класах, як уже зазначалося вище, учні вчать підставляти займенники (без уживання термінів) до іменників для правильного визначення їх роду і числа, і тільки в 4 класі вони вперше ознайомлюються із займенником як частиною мови. Цей процес має на меті насамперед формування і розвиток в учнів комунікативних умінь, а також ознайомлення із засобами міжфразових зв'язків у тексті, тобто зі стилістичною метою уникнення у висловлюваннях зайвих повторень того самого слова» [1, с. 214].

Важливим є етап вивчення граматичного поняття «займенник», спрямований на ознайомлення учнів із відмінюванням, тобто зміною особових займенників за відмінками. По завершенню даної теми учні повинні знати, що:

- особові займенники змінюються за відмінками;
- усвідомлювати значення відмінювання займенників: для зв'язку займенників з іншими словами у реченні;
- пам'ятати, що займенник у місцевому відмінку ніколи не вживається без прийменника, а в називному і давальному не вживаються з прийменниками [27].

Проаналізувавши навчально–методичну літературу, нами було з'ясовано, що під час вивчення займенника як частини мови, в Новій українській школі учні мають здобути такі знання та навички:

- займенник є частиною мови, як іменник або дієслово;
- правильно ставити питання до займенників;

- займенник вказує на особу чи предмет про який йдеться мова, його ознаки та кількість, але не називає його;
- правильно розуміти та пояснювати лексичне значення та роль займенника у реченні;
- розуміння того, що за допомогою займенників можна урізноманітнити текст та мовлення, уникаючи тавтології;
- займенники використовуються для зв'язку речень у тексті;
- вміти упізнавати займенники на слух та у тексті;
- будувати словосполучення і речення, використовуючи особові займенники;
- за зразком відмінювати особові займенники за допомогою навчальної таблиці для визначення відмінків займенників у реченні;
- дотримуватись правил вживання займенників із прийменниками [19];

2.2 Система вправ для вивчення займенників у початковій школі

Діти починають практично використовувати займенники та вживати їх у мовленні ще до початку навчання у школі, та з кожним навчальним роком на уроках української мови поглиблюють свої знання.

З метою якісного запам'ятовування займенника як частини мови та формування в учнів навички правильно його використовувати існує велика кількість ефективних вправ, якими користуються спеціалісти початкової школи:

1. Підкресліть займенники і слова, з якими вони пов'язані. Визначте, з якою частиною мови вони ужиті в реченні, розряд займенників та морфологічні ознаки.

1. Ранком вони виходять з хати, і перед ними представляється казкове явище: кущ бузку біля їхньої хати весь обвішаний червоними кульками, від чого він став скидатись на новорічну ялинку. Хто їх поначіплював? Та це ж снігурі! І прилетіли вони поснідати насінням бузку, яке дуже люблять. Таке враження, що вони сидять за столами.

2. Ніхто з нас уже й не думав, щоб зрізати стару сливу. Від тих птахів і їхніх пісень вона ніби помолоділа.

3. Щиглики в'ють свої гнізда на самій вершині дерева.

4. Миші та інші дрібні гризуни — звірята нічні: вони весь день сплять, а вночі виходять на промисел.

5. Я сів під срібною вербою, яка розпустила свої довгі коси аж до самої води.

6. Наївшись, куличок полетів до траси, котру обступили широченні та пахучі липи. Я одразу шмигнув за ним.

7. Жоден лісовий хижак не підійде близько до пришляхової смуги, бо має гарно розвинене відчуття самозахисту.

8. Сіра чапля, коли на неї дивитися спереду, схожа на якусь модницю

9. Посадив наш заєць густо не що–небудь, а капусту.

10. Дуже зранку, на світанку, шпарить зайчик на рибалку. До полудня просидів, а нічого не зловив.

11. Що воно за дивина? Оцього ніхто не зна.

12. Ну, та й гарні там сунічки! Їх найбільше — коло очерету. Все збирав би, їв та й їв.

13. Гляньте — чорненький їжачок! Скільки ж в нього колючок!

14. Незабудки голубенькі... на галявинці при озерці між травною розквітли.

15. Ми у лісі одні.

16. Ні за чим на цьому світі не тужити і не мати ні до чого жалю.

2. Прочитайте фразеологізми, розкрийте їх значення, визначте займенники та їх розряд за значенням.

Видати себе з головою; вірний собі; скрутити собі в'язи; забивати собі голову; зарубати собі на носі; землі під собою не чути; знайти себе; кусати собі лікті; собі на умі; переломити себе; пробивати собі дорогу; не по собі; і на тобі; не до мене п'ється; за кого мене приймаєте; бий його лиха година; брати своє; взяти в свої руки; як свої п'ять пальців; куди твоє діло; за моєї пам'яті; за всяку ціну; ніякої гайки; нічого сказати; нічого собі [37].

3. Гра “Хто найшвидше напише три займенники з двома е”?

Учитель пропонує написати три займенники, щоб у кожного з них було по два, наприклад: *мене, тебе, себе*.

Виграє той, хто першим правильно виконує завдання.

4. З'ясуйте, коли займенник *він, вона, воно, вони* у наведених прикладах вказує на особу, а коли – на предмет.

1. Щастя в повітрі не в'ється, воно в боротьбі дається (Народна творчість). 2. Поруч із шляхом в'юнилась річка. Вона зараз була скута льодом і покрита снігом (О. Сизоненко). 3. Коли козаки виходили з Січі, вони ще раз зупинились на дорозі перед рідними воротами (С. Скляренко). 4. Зазвичай кашалоти пірнають на великі глибини. Вони можуть знаходитись під бід водою близько однієї години.

5. У наведених прислів'ях та приказках знайдіть займенники. Визначте особу займенників і запишіть їх початкову форму.

1. У нас народи вільні, права всім рівні. 2. Скажи мені, хто твій, товариш, і я скажу, хто ти. 3. Ми з тобою як голка з ниткою. 4. Жди, грибе, може, тебе хтось здибле. 5. Я би тобі сказав щось, та хай тобі скаже хтось. 6. Горіхи — то така річ, що коби хтось товк, то я би їв. 7. Нехай вихваляє тебе будь-хто чужий, а не писок твій.

6. Прочитайте текст. Спишіть. Підкресліть займенники третьої особи, позначте їх відмінок.

— Як воно тут збереглося? — з подивом запитала Оля.

— Зараз ми його зірвемо, — сказала Ніна і зірвала яблуко. Кожній хотілося потримати його в руках.

Олі хотілося, щоб яблуко дісталось їй, але вона соромилась висловити це бажання, а тому сказала сестрі:

— Хай тобі буде яблуко, Ніно...

Ніні хотілося, щоб яблуко дісталось їй, але вона соромилась зізнатися в цьому. Ніна сказала:

— Хай тобі буде яблуко, Олю...

Яблуко переходило з рук в руки, дівчатка не могли дійти згоди. Та ось їм обом сяйнула одна і та ж думка: вони прибігли до мами радісні, схвильовані. Віддали їй яблуко.

7. Прочитайте текст. Спишіть, розкриваючи дужки. Підкресліть займенники другої особи, визначте відмінок.

– Я скучила за (ви), немов маківка за сонячним променем, – сказала перша дочка.

– Я чекала (ви), як суха земля жде краплину води, – промовила друга дочка.

– Я тужила за (ви), як маленьке пташеня за пташкою, – сказала третя.

– Мені тяжко було без (ти), як бджолі без квітки, – щебетала четверта.

– Ти снилась мені, як троянді сниться краплина роси, – промовила п'ята.

– Я виглядала (ти), як вишневий садочок виглядає соловейка, – сказала шоста.

А сьома дочка нічого не сказала. Вона зняла з ніг матері взуття і принесла (вона) в мисці води – помити ноги.

8. Підкресліть займенники та при необхідності поставте їх у правильну форму.

Павлик став списувати рішення. Одна дія, друга, ось уже третя, а в третій дії він помітив у Зіни помилку. Там, де потрібно було написати 14, вона написала 41.

У (свій) зошиті Павлик написав правильно, а Зіні не сказав, що в (вона) помилка.

Учителька збрала зошити, щоб перевірити. Наступного дня вона їх і принесла.

— У Павлика «п'ять», — сказала вчителька. — Ти молодець, Павлику, старанно попрацював над задачею.

А в тебе, Зіно,— «чотири». Помилку зробила.

9. Прочитайте текст. Який недолік ви у ньому помітили? Спишіть, подекуди вилучаючи іменники, що неправильно повторюються, а подекуди замінюючи їх займенниками, вміщеними в довідці.

На подвір'ї блукало курча. Курча задивилось на сонечко, відстало від квочки й жалібно пищало. Курча, побачивши велетенського кота, замовкло. Курча підбігло тихенько до кота, притулилося й очі закрило. Тепло виявилось курчаті біля котового кожушка.

Слова для довідки: воно, йому.

10. Прочитайте вірші, що розповідають про різні професії. Замість крапок поставте потрібні займенники.

*Коли б чарівником ... став
Хоч ненадовго, хоч на день,—
Тоді чимало добрих справ
звершив би ... для всіх людей (Л.Компанієць)*

*А можна б інженером стати.
Учителем – дітей учить,
Складним наукам навчати,
І головній: як треба жити. (О.Орач)*

*Пекар чоботи носить,
Швець пошив ... дбайливо,
а шевцеві без хліба
ну ніяк неможливо! (Ю.Тувім)*

*Смачний у кухаря пиріг,
Чудова каша манна.
... дбає про здоров'я всіх,—
... подяка і шана (М.Познанська)*

*В таємниці лісові проник
Здавна ... сусід – лісник.
Лісникове діло – не просте,—
Знає ..., як дерево росте,
як садити клена чи сосну,
І яку потрібно глибину. (О.Ющенко)*

*... такий же, як і ... ,
Непомітний між людьми.
А в театрі грає ролі:
Нині – вчителя у школі,
Завтра буде інша роль,
То бідняк ... , то король. (В.Паронова)*

11. Прочитайте текст та відредагуйте його.

Якось навесні, коли перші тюльпани розкрили (свої, наші) квіти, на прогулянку вийшов величезний рудий кіт. (Він, ти) гарно потягнувся на сонечку, начисто вимив (його, свій) животик та пішов на полювання. Аж тут раптом побачив квіти. (Вона, вони) були яскраві, пахучі та ніби чарами закликали до (нього, себе). Котик не втримався

та одразу побіг до квітів, насолоджуватись солодким ароматом. І з тих пір, кожного дня навідувався до (неї, них) на медовий запах.

12. Впізнайте і запам'ятайте якомога більше займенників з вірша.

«А займенник – що таке?

За іменником іде.

*Він ніщо не називає,
бо імен цілком не знає,*

лише вказує на все:

і на те або на це,

і на тебе, і на нього,

і на цього, і на того,

Він показує на всіх!

*Щось присвоює собі,
комусь каже і віддати,
коли гарно попрохати,
заперечить, коли треба,
скаже щось і сам про себе,*

*зацікавиться, питає,
хто є він і хто що знає.*

Ще багато запитань

він в запасі має,

і частенько без вагань

сам собі й відповідає:

– Хто такий? – Я той самий.

– А ти чий? – Його і твій.

На особу певну вкаже,

Але імені не скаже» [24, с.77].

**13. Виконайте вправи і знайдіть у вірші займенники.
Провідмініайте їх.**

«Хлопчики й дівчатка!

Дати	собі раду
Само	при собі,
Сам	на умі,
показати	собі ціну,
відчути на	собі,
себе не	пам'ятати,
бути не в	собі,
сам не	собою зрозуміло,
сушити собі	голову,
ціну собі	знати,
шукати	собі пан,
набивати	себе

16. Прочитайте вірш. Підкресліть займенники. Випишіть особові займенники, визначте їх особу, число, відмінок.

*Що би хто не звелів,
Що би хто не казав,
Я сьогодні таки
Запорозький козак.*

*Хоч не сіється вус,
Хоч на зріст я малий —
Українські шляхи
В Січ мене завели.*

*В мене коник баский,
В мене шабля лиха.
Ворог схоче прийти —*

Бережеться нехай

В мене стис — до зорі,

В мене пісня дзвінка.

Я вже славний козак

Кошового Сірка.

В когось є далина

І своя сторона,

А для мене лишень

Україна одна!

(За Й. Струцюком)

17. Завершіть прислів'я за поданим початком, визначте займенники і їхню синтаксичну роль.

Тяжко того водити,	той достаток має.
Скажи мені, хто твій	на кого покластися можна.
товариш,	
У того друга більше	хто не хоче ходити.
переймеш,	
Справжній друг той,	я скажу, хто ти.
	з яким найбільше дружиш.

18. Розгадайте ребус та за аналогією утворіть власний.

19. Розгляньте репродукцію картини Марії Гордієвої «Україна». Розкажіть, що саме зображено на полотні. Складіть 5–6 речень, використовуючи займенники.

Довідка: я, ти, ми вона, він, воно, вони.

20. Смішинки до уроку української мови

1. Усміхніться

Учитель:

– А зараз Петро провідміняє займенник «він».

Учень починає відмінювати:

– Називний – він, родовий...

Учитель намагається допомогти учневі:

– Вчора не було в класі кого? Іванова. Сьогодні немає в класі кого? Іванова. Завтра не буде в класі кого?

– Мене...– відповідає учень.

2. Я і ти

– Хто до столу хоче сісти?

– Я!

– Хто варення хоче їсти?

– Я!

– А хто посуд буде мити?

– Ну, вже ти відказуй, Людо,

А то: я та й я!

Отже, система роботи над засвоєнням займенників на уроках української мови передбачає виконання вправ різних видів: спостереження за вживанням займенників у тексті, самостійне складання речень із займенниками, використання займенників при побудові текстів, знаходження та розрізнення займенників у текстах українського фольклору.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши методичну літературу з теми дослідження, ми дійшли висновків, що проблему вивчення займенника як самостійної частини мови на уроках української мови в початковій школі досліджували такі науковці, як: Вашуленко М., Караман С., Хорошковська О., Мельничайко О., Савченко О., Шиян Р.

Займенником називається повнозначна змінна частина мови, що об'єднує слова, які вказують на предмети, їх ознаки, кількість чи порядок при лічбі, не називаючи їх. Найчастіше вживаються займенники на місці іменників, з метою уникнення тавтології.

За значенням і граматичними ознаками займенники поділяться на дев'ять розрядів: особові, зворотний, присвійні, вказівні, означальні, питально-відносні, заперечні, неозначені.

Особливості походження займенників, специфіка їх формування як окремої лексико – граматичної категорії та складна структурна організація призвели до того, що числівники мають досить складну та розгалужену систему відмінювання: займенники деяких розрядів відмінюються, як іменники, прикметники або числівники та можуть змінюватись за відмінками, родами і числами.

У навчальній програмі 1–4 класів передбачено, що у 1–3 класі учні використовують займенник, без вживання термінів, а конкретні знання про нього як самостійну частину мови одержують у 4 класі. Саме тоді в школярів формуються навички правильного вживання займенника на письмі та у мовленні, набуваються знання про граматичні та лексичні категорії займенників.

У процесі вивчення займенника як частини мови в учні початкової школи формуються знання про те, що:

- займенник є повнозначною частиною мови, як іменник або дієслово;
- займенник вказує на особу чи предмет про який йдеться мова, його ознаки та кількість, але не називає його;
- займенник має лексичне значення та виконує певну роль у реченні;
- правильно розуміти та пояснювати лексичне значення та роль займенника у реченні;
- за допомогою займенників можна урізноманітнити текст та мовлення;
- займенники використовуються для зв'язку речень у тексті;
- займенники необхідно вміти упізнавати на слух та у тексті;
- використовуючи відповідні займенники можна побудувати словосполучення і речення,
- займенники мають свою специфіку відмінювання;
- необхідно дотримуватись правил вживання займенників із прийменниками.

Під час вивчення займенників учнями початкової школи вчитель повинен побудувати роботу так, щоб вона мала послідовний, ефективний та цілеспрямований характер. Система роботи над засвоєнням займенників на уроках української мови передбачає виконання вправ різних видів: спостереження за вживанням займенників у тексті, самостійне складання речень із займенниками, використання займенників при побудові текстів, знаходження та розрізнення займенників у текстах різних стилів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вашуленко М.С. Методика навчання української мови в початковій школі: Навчально– методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів [Текст] / М.С. Вашуленко. — К.: Літера ЛТД, 2011. — 364 с.
2. Вашуленко М.С. Удосконалення змісту і методики навчання української мови в 1–4 класах / М.С. Вашуленко – К.: Знання, 2001. – 112 с.
3. Вашуленко М.С., Дубовик С.Г., Мельничайко О.І. Українська мова: Підручник для 4 класу загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою / М.С. Вашуленко – К.: Освіта, 2015. – 191с.
4. Вихованець І.Р. Теоретична морфологія української мови [Текст] / І.Р. Вихованець, К.Г. Городенська. – К.: Либідь, 2004. – 310 с.
5. Вихованець І.Р. Теоретична морфологія української мови: Академічна граматики української мови [Текст] / І.Р. Вихованець, К.Г. Городенська. – К.: Унів. вид-во "Пульсари", 2004. – 400 с.
6. Волкова Н. М. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів [Текст] / Н.М. Волкова. – К.: Академія, 2001. – 576 с.
7. Волощук І. Структура творчих здібностей особистості/ І.Волощук//Українська мова та література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах – 2002. – №6.
8. Гац Н.А. Ознайомлення молодших школярів із засобами зв'язності тексту/ Н.А. Гац – Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. – 64 с.
9. Державні стандарти професійної освіти: теорія і методика [Текст]: монографія / За ред. Н.Г. Ничкало. – Хмельницький: ТУП. – 2002. – 334 с.
10. Державний стандарт початкової загальної освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 2018 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novuj-derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument/>
11. Дорошенко С.І. Методика викладання української мови в початкових класах / С.І. Дорошенко – К.: Вища школа, 2002. – 398 с.

12. Закон України "Про Вищу освіту". Верховна Рада України; Закон від 17.01.2002 № 2984–III [Електронний ресурс]: (Закон) / Документ 2984–14, чинний, поточна версія – Редакція від 10.02.2010, підстава 1798–17. – Режим доступу: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2984–14](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2984-14). – Назва з екрана.
13. Закон України "Про загальну середню освіту". Верховна Рада України; Закон від 13.05.1999 № 651–XIV [Електронний ресурс]: (Закон) / Документ 651–14, чинний, остання версія – Редакція від 04.10.2011, підстава 3701–17. – Режим доступу: [http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/651–14](http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/651-14). – Назва з екрана.
14. Закон України "Про мови в Україні" [Електронний ресурс]: (Закон) / Документ 8312–11, чинний, остання версія – Редакція від 01.04.2003, підстава 594–15. – Режим доступу: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/8312–11](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/8312-11). – Назва з екрана.
15. Закон України "Про освіту". Верховна Рада УРСР; Закон від 23.05.1991 № 1060–XII [Електронний ресурс]: (Закон) / Документ 1060–12, чинний, остання версія – Редакція від 02.05.2011, підстава 2555–17. – Режим доступу: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060–12](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12). – Назва з екрана.
16. Котик Т.М. Методика навчання української мови в початковій школі /Т.М. Котик –Івано–Франківськ: 2015. – 295 с.
17. Лазоряк П.Я. Творчий потенціал учнів на уроках словесності / Г.Я. Лазоряк // Вивчаємо українську мову і літературу. — 2008. — №6– 8– 11.
18. Левченко Т.П. Креативна компетентність учнів на уроках словесності // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2009. – № 29
19. Маленко О.О. Креативність як вияв оригінального, нестандартного мислення/О.О.Маленко // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2010. – №16– 18.
20. Мочичук О.Я. Фізкультхвилинки на уроках у початкових класах. Володимир–Волинський – 2015, – 32с.
21. Навчальна програма з української мови для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1–4 класи [Текст]

/М.С.Вашуленко, К.І.Поромарьова, О.Ю.Прищепа та інші. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2011. –70с.

22. Настільна книга педагога. Посібник для тих, хто хоче бути вчителем–майстром / упор.: В.М. Андрєєва, В.В. Григораш. — Х. : Вид. група «Основа», 2006. — 352 с.

23. Одинцова Г.С., Кодлюк Я.П. Цікавинки на уроках рідної мови: Посібник для вчителів початкових класів [Текст] / Г.С. Одинцова, Я.П. Кодлюк . – Т. : Підручники & посібники, 2000. – 128 с.

24. Одинцова, Г.С. Цікаве мовознавство для молодших школярів : Посібник для вчителя / Г.С. Одинцова , Я.П Кодлюк. – К. : Наш час, 2006. – 123 с.

25. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник [для студ. вищ. навч. закл.] [Текст] / В.Л. Ортинський – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.

26. Парасюк С. Психолого– педагогічні основи викладання мови: застереження та пропозиції// Українська мова та література. – 2001. – №44. – С. 1– 2.

27. Пентиліук М. Компетентнісний підхід до формування мовної особистості в євроінтеграційному контексті/ М. І. Пентиліук // Українська мова і література в школі. – 2010. – №2.

28. Перехресна О. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках української мови і літератури. / О.Перехресна // Дивослово.– 2003.

29. Плющ М.Я., Леута О.І., Гальона Н.П. Сучасна українська літературна мова: Збірник вправ / М.Я. Плющ, О.І. Леута, Н.П. Гальона – К.: Вища школа, 1995 – 284 с.

30. Пометун О. Компетентнісний підхід– найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти / О. Пометун// Рідна школа. – 2005. – №1.

31. Розвиток творчості в учнів. Методичний посібник / Колошин В.Ф., Гоменюк Д.В. — К.: 2008.

32. Савченко О. Я. Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти І ступеня: [Електронний ресурс].– Режим

- доступу:<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf>
33. Сурова Т.І. Основи розвивального навчання на уроках мови у початкових класах / Кам'янець– Подільський державний університет. – Кам'янець–Подільський : Аксіома, 2004. – 132 с.
 34. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1– 2 та 3– 4 класи. – К: Видавництво «Світоч», 2019. – 336 с.
 35. Тоцька Н.І. Фонетика української мови та її вивчення в початкових класах / Н.І. Тоцька – К.: Знання, 2003. – 176 с.
 36. Фіцула М. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник [Текст] / М. Фіцула. – К.: "Академвидав", 2006. – 352 с.
 37. Шандриківська Г.М. Українська мова. Контрольні роботи в початкових класах – Тернопіль: Видавництво «Основа», 2016.
 38. Шевчук С.В. Практикум з української мови: Модульний курс: Навчальний посібник [Текст] / С.В. Шевчук, Т.Лобода. – К.: Вища школа, 2006. – 406 с.
 39. Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова: Навчальний посібник [Текст] / С.В. Шевчук, О.О. Кабиш, І.В. Клименко. – К.: Алерта, 2011.– 544 с.
 40. Шкурятяна Н.Г. Сучасна українська літературна мова: Навчальний посібник для студентів педагогічних навчальних закладів [Текст] / Н.Г. Шкурятяна, С.В. Шевчук.– К.: Літера, 2000. – 685 с.
 41. Щербань П. Дидактичні ігри у навчально– виховному процесі: Початкова школа / П. Щербань – 2005. – № 9. – С. 18.
 42. Ющук І.П. Українська мова. Морфологія. [Текст] / І.П. Ющук. – К.: Либідь, 2004. – 640 с.
 43. Яценко Т. До проблеми запровадження компетентісного підходу на уроках української літератури в основній школі // Українська мова і література в школі. – 2006. – №8.

ДОДАТКИ

Додаток А

Конспект уроку з української мови для учнів 4 класу на тему «Займенник як частина мови»

Тема: Займенник як частина мови

Мета: ознайомити учнів з новою частиною мови – займенником, його функцією в мовленні, вчити застосовувати знання про займенник на практиці та вживати у мовленні; розвивати навички правильного вживання займенників у мовленні; виховувати любов до рідної мови.

Обладнання: карта з частинами мови; презентація до уроку; телевізор або мультимедійний проектор.

ХІД УРОКУ

I. Організація класу

Вступне слово вчителя

Сонце вже встало,

Іде новий день.

Любі дівчата

Усім: «Добрий день!»

Любі хлоп'ята

Усім: «Добрий день!»

Пташки у небі

Співають пісень.

Ніби вітають усіх:

«Добрий день!»

Дзвоник видзвонює

Дзень! Дзень – дзелень!

Учні, школярики,

Всім: Добрий день!

II: Актуалізація опорних знань учнів

« Вигукни слово»

Учні умовно поділені на 3 ряди. 1 ряд – кожна дитина по черзі називає іменник; 2 ряд – прикметник; 3 ряд – дієслово.

III. Мотивація навчальної діяльності

1. Загадка (висвітлена на слайді)

Літає часто він довкола,
Дерев чимало поламав,
Але ніде ніхто ніколи

Його не бачив, не тримав. (Вітер)

2. Каліграфічна хвилинка слова **вітер**

IV. Оголошення теми і мети уроку

Діти, на початку року ми разом почали мандрувати країною, під назвою «Частини мови». І сьогодні наша мапа привела нас у нове місто, до нової частини мови. Її назву ви дізнаєтесь, розгадавши ребус.

В кінці уроку ми поставимо на карті ще одну відмітку, як знак підкорення нової частини мови. (На екрані зображена мапа з позначками вже вивчених частин мови).

V. Первинне сприйняття та усвідомлення нового матеріалу

1. Гра « знайди та поясни» с.119 впр. 231

«Я вам нею натякаю,
нею думать спонукаю,
щоб кмітливий врахував,
що **я нею** приховав,
вас морочачи навмисне,
і тоді відгадка блисне» (Загадка).

– Знайдіть відомі вам частини мови.

— Які слова викликали у вас утруднення ?

— Чому саме?

— Ці слова — нова частина мови — займенник.

2. Пошукова робота

Назвіть слова, які ми вживаємо в таких випадках:

а) вказуючи на себе (я);

б) звертаючись до співрозмовника (ти, ви);

в) вказуючи на інших осіб або будь-які предмети (він, вона, цей, той тощо).

Названі вами слова називаються займенниками. «**Займенник** — це частина мови, яка вказує на предмети, їхні ознаки, кількість, але не називає їх. Наприклад, іменники учень, портфель, олівець, успіх можна замінити займенником він; прикметники добрий, веселий, щасливий, приємний — займенником такий; числівники п'ять, сім, дев'ять — займенником стільки. Займенники відповідають на ті самі питання, що й частини мови, замість яких вони вживаються »

3. Групова робота

А тепер повернемося до нашої загадки. Назвіть займенники, які у ній зустрінете. Розкажіть про їх значення та на яке питання відповідає кожен займенник? (*Загадка зображена на екрані*)

4. Колективне коментоване виконання вправ.

С. 121, впр. 235

Попрацюйте разом! 1. Прочитайте уривок із тексту.

Учитель! Просте, звичайне слово, яке щодня повторюємо А скільки ... таїть у собі найкращих спогадів!

Скільки пов'язано з цим словом вдячних перемог і звершень у кожної людини (За Василем Кучером).

2. Назвіть пропущені займенники. Зазначте, на кого вони вказують.

3. Складіть і запишіть троє речень, які доповнять текст про

вчителя.

4. Використайте в реченнях займенники. Поясніть їхню роль.

С. 122, впр. 236

Займенники 1–ої, 2–ої і 3–ої особи однини і множини

Особа	Число	Займенники	Займенники вказують на
1-ша	одн.	я	особу, яка говорить про себе
	мн.	ми	двох і більше осіб, від імені яких говорять
2-га	одн.	ти	особу, до якої звертаються
	мн.	ви	осіб, до яких звертаються
3-тя	одн.	він, вона, воно	особу чи предмет, про які говорять або вказують на них
	мн.	вони	особи чи предмети, про які говорять або вказують на них

2. Визначте, до якої особи і числа належить кожен особовий займенник. 3. Назвіть особливість, яку мають займенники 3–ої особи однини

5.Робота у зошитах

Для того, щоб краще запам'ятати, що таке займенник, ми з вами запишемо у зошити вірш та вивчимо його.

Є добрий друг в іменника,

А звать його займенник.

Як втомляться іменники

У реченнях стояти

До себе звать займенників

Від втоми рятувати.

VI. Фізкультхвилинка.

Виконуйте вправи і намагайтесь зловити у віршику займенники.

Хлопчики й дівчатка!

Ви колони порівняйте

й розминку–веселинку

зі мною починайте.

*Раз – підняти руки вгору,
 Два – всім нагнутися додолу.
 Три, чотири – прямо стати,
 будем знову починати.*

*Руки в боки, руки так,
 руки вгору, як вітряк.
 Вище руки підніміть
 І голівки нахиліть.*

*Нахил вліво – раз, два, три.
 Нахил вправо – я і ти.
 Нахилились, розігнулись,
 кругом себе повернулись.*

*Раз присядьте,
 два присядьте,
всі за парти тихо сядьте [20].*

VII. Осмислення нових знань, умінь

1. Виконання вправи ланцюжком

Прочитайте. Випишіть займенники, вкажіть особу і відмінок.

У садку співав Соловей. Його пісня була дуже гарна. Він знав, що його пісню люблять люди. Того й дивився з погордою на квітучий сад, на синє небо й на маленьку дівчинку, що сиділа в саду й слухала його пісню. А коло Соловейка літав великий рогатий Жук. Він літав і гудів. Соловей припинив свою пісню та й каже:

— Перестань гудіти. Ти не даєш мені співати. Твоє гудіння нікому не потрібне. Та й краще, аби тебе, Жуче, зовсім не було.
(«Соловей і Жук»)

– Чи погоджуєшся ти з відповіддю дівчинки?

– Як відповів би ти на запитання Солов'я і Жука? Поміркуй, що хотів сказати нам цією казкою письменник.»

1. Напишіть над займенниками особу;

2. Назвіть декілька слів, у яких звуків більше, ніж букв, і декілька слів, у яких букв більше, ніж звуків.

3. Доберіть споріднені слова до прикметників *маленький* та *гарний*. Позначте у них корінь.

2. Гра « Мандрівний капелюх»

Кожен учень на листочку складає речення, яке містить 1–2 займенники, опускає папірець до капелюха. Вчитель навмання витягує листочок та читає речення, школярі разом аналізують.

VIII. Закріплення та узагальнення знань

Гра « Впіймай слово»

Вчитель читає вірш, зображений на екрані. Учні плескають в долоні, коли чують займенник.

Іменник! Він узяв собі на плечі

Велике діло – визначати речі...

А ми візьмемо назву – **дієслово**,

Саме підказує, що діє слово!

Прикметник дасть іменнику – предмету –

Якусь його ознаку чи прикмет.

Числівник може визначить тобі

Число речей, порядок при лічбі!

А попитай звичайного **займенника**

За кого він у мові? За іменника!

Прислівник звук, незмінюваний в мові,

Ознаки різні виражати при слові.

Сполучник каже: Скромну роль я маю,

Але слова я в мові сполучаю!

ІХ. Підсумок уроку

1. Мозковий штурм

– З яким новим містом ми сьогодні ознайомились у країні «Частини мови» ?

– Яка роль займенника ?

– Назвіть займенник, що вказує на особу, яка говорить сама про себе. (*Я*)

– Назвіть займенник, що вказує на особу чи предмет, про які розповідають. (*Він, вона, воно, вони*)

– Назвіть займенник, що вказує на особу, до якої звертаються. (*Ви, ти*)

– Назвіть слово, якому 7 займенників (*Сім'я*)

– Що вам найбільше сподобалось?

(Черговий учень ставить на карті нову відмітку про вивчення займенника)

2. Інструктаж щодо виконання домашнього завдання

Х. Домашнє завдання

Правило на сторінці 119.

Займенник — це частина мови, яка вказує на предмети, їхні ознаки, кількість, але не називає їх. Наприклад, іменники *учень, портфель, олівець, успіх* можна замінити займенником *він*; прикметники *добрий, веселий, щасливий, приємний* — займенником *такий*; числівники *п'ять, сім, дев'ять* — займенником *стільки*. Займенники відповідають на ті самі питання, що й частини мови, замість яких вони вживаються.

С. 124, впр 240.

1. Прочитайте. Доповніть вірш особовим займенником.

... маленька українка,
 маю коси по колінка,
 ... таку натуру маю:
 ... не плачу, ... співаю.

За Миколою Вінграновським.

2. *Запишіть доповнений вірш. Назвіть особу і число вставленого займенника.*

3. *Поясніть роль займенника я у вірші.*

С. 124, впр. 241.

Прочитайте початок байки, уставляючи пропущені займенники з довідки. Поясніть Соняшникові «чудеса».

СОНЯШНИК

Чванливий Соняшник в оточенні рідні розмову вів, хвалив себе без краю: — ... можете позаздрити ... — над Сонцем ... велику владу маю.

В годину літню — сонячну, ясну — ... чудеса творю своєю головою. Куди ... не поверну — і Сонце повертається за

Павло Ключина

Слова для довідки: я, мною, ви, мені, її.

Вправи на редагування тексту з займенниками**1. Розкрийте дужки та поставте займенники у правильну форму.*****Йому допоможуть***

Василько довго хворів. У (він) було запалення легенів. Товариші зустріли (він) в класі радо. Розповіли (він) всі новини. На уроці (він) переконався, що (він) бракує знань. (Він) не міг розв'язати задачу «на зустрічний рух». Учителька підійшла до (він) і сказала, що (я) і товариші (він) допоможуть. На серці у (він) стало легко і радісно.

Жнива

Широко розкинулося пшеничне поле. По (воно) ходять степові кораблі — комбайни. Ось один з (вони) підходить до (ми). Хиляться і падають під ножами важкі зрілі колоски. Мить — і золоте зерно висипалося в бункер комбайна. А з (він) збіжжя пливе у кузов автомашини, яка рухається поряд. Комбайни не зупиняються цілий день. А від (вони) одна за одною від'їжджають машини з добірним пшеничним зерном.

Останнє зусилля

Одного разу в маленького хлопчика загубилося цуценя і він став шукати (воно) всюди. Шукав під ліжком, по всьому дому й у дворі, але ніяк не міг знайти свого улюбленого вихованця. (Він) шукав цуценя з раннього ранку до пізнього вечора, але пошуки виявились марними.

Коли засмучений хлопчик повертався додому, (він) побачила сусідка, яка сиділа на ганку. Побажавши (вона) на добраніч, вже зібрався увійти в дім, але раптом вирішив спитати (вона) про зниклого улюбленця. «Вибачте, (вона) не бачили мого цуценяти? (Я) його зранку шукаю, але (воно) ніде немає», — сказав хлопчик. «О, так, звісно, — відповіла (вона). — Цуценятко в (я) вдома гризе кісточку. (Вона) просто не знала, що (воно) (твій)».

Хто мій домашній улюбленець?

Арнольд — німецька вівчарка. (Він) спритний, розумний, кмітливий, слухняний і дуже гарний пес. З (він) завжди весело та активно пробігає час.

Аліса – червона рибка, яка вже 2 роки живе в (мій) величезному акваріумі. Найбільше (я) з (моя) молодшою сестрою любимо спостерігати за (вона) під час годування. Аліса хутко робить два кола по (свій) акваріум, наче наганяє апетит, та приступає до ласування.

Мартин — також розумний і гарний кіт, проте з (він) не розважишся, бо Мартин майже весь час спить. От якби в (я) був папуга...

Перше, що (я) зробила б — навчила б (він) говорити. Батьків просила купити (я) папугу мало не щодня, але все марно... Мама й слухати не хотіла ні про яких птахів у квартирі. А (я) ж так хотілося мати веселу пташку, (моя) пернату подружку, як у Простоквашино.

До юного серця

Так, це до (ти), саме до (ти) це слово! Це від (ти) залежить, чи перерветься золота нитка тисячоліть, а чи оживе (вона) і заграє на сонці! Це від (ти), саме від (ти) залежить, чи джерело рідної мови замулиться в (твоя) душі, а чи пружно і вільно дихатиме! Океаном дихатиме! ...Не сполохай рідного слова, а захисти (воно), до серця притули, життям (своє) переповни. Саме (ти) — і (ніхто) інший! (Іван Драч).

2. На місце пропущених слів доберіть займенники у правильній формі.

Давня весна

Була весна весела, щедра, мила,
Промінням грала, сипала квітки,
..... летіла хутко, мов стокрила,
За вслід співучії пташки!

.... ожило, загомонило –
 Зелений шум, веселая луна!
 Співало, сміялось і бриніло,
 Алежала хвора й самотна.
 думала: «Весна длянасталася,
 Дарунки несе, ясна,
 Длятільки дару не придбала,
 забула радісна весна».
 Ні, не забула! У вікно до
 Заглянули від яблуні гілки,
 Замиготіло листячко зелене,
 Посипались білесенькі квітки.
 Прилинув вітер, і в тісній хатині
про весняну волю заспівав,
 А з....прилинули пісні пташині,
 І любий гай відгук з прислав.
 душа ніколи не забуде
 дарунку, що весна дала;
 Весни такої не було й не буде,
 Як була, що за вікном цвіла.

Леся Українка

Мавпа і крокодил

Біля річки на високому дереві жила мавпа. ... дружила із крокодилем, що жив у річці. Кожного дня мавпа зривала яблука й кидала своєму другу. Одного разу крокодил поділився фруктом зі своєю дружиною,так сподобався їх соковитий смак, що в прокинулася жадібність і захотілося з'їсти не тільки ще один смачний плід, а навіть саме серце мавпи! І хоч сердешна була крокодилу близьким другом, він ує ж свирішив принести в жертву заради дружини. Придумав заманити, а запросивши в гості,

посадив до...на спину й хотів утопити бідолаху в річці. Коли мавпа відчула небезпеку і зрозуміла, що відбувається, зібралася з духом і спокійно сказала крокодилу, що забула своє серце на дереві. довелось повернутися назад, а мавпа залізла на високу гілку й залишила крокодила з носом!

Чорна вівця

На пагорбі поблизу маленького села жила—була чорна вівця. Щовеснизістригала чорну шерсть і продавала на ярмарку. Жителі села прями з шерсті та виготовляли різноманітний теплий одяг. Якось вівця виявила, що в ще залишилось небагато вовни. захотіла продати, але в той день чомусь ніхто не захотів купити шерсть. Вівця прочекала покупців до самого вечора та й повернулась додому. Наступного днязнову принесла шерсть на ринок і пробула там цілий день, але так і не купив товар. Так пройшло кілька днів.

Одного разу, коли чорна вівця знову сиділа на ринку зі своєю вовною, допідійшов хлопчик і спитав, чи можна купити шерсть. Господиня надзвичайно зраділа і продала і його батькам усю шерсть, яка була в із собою. Виявилось, що прийшли із сусіднього села навмисно, щоб купити не звичайну, а саме чорну шерсть. Того дня вівця повернулась додому задоволена і щаслива.

Рідна мова в рідній школі

Рідна мова в рідній школі!

Що бринить чарівніш?

Щоближче, і миліш,

І дорожче в час неволі?!

Рідна мова! Рідна мова!

Що в єдинезлива,—

Перші матері слова,

Перша пісня колискова.

Як розлучимось з,
 Як забудем голос
 І в вітчизні дорогій
 Говоритимем чужою?!.
 В кому думка прагне слова,
 в майбутнім хоче жить,
 всім серцем закричить:
 "В рідній школі рідна мова"

Олесь Олександр

Загадки

1. Навесні....зацвітаю білим цвітом серед гаю, відгадайте, що за квітка, бо не стане влітку.
2. Блищать у.... віти, мов срібло на морозі. І навесні п'ють люди.... прозорі сльози.
3. На дереві.... народився в кожусі, кожух розірвався, і....на землю впав.
- 4 . В горах невидима, і в лісі невловима.... кричу —мовчить,мовчу —кричить: повертаназад всі словапідряд.

**КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Я, Сафонова Тетяна Олександрівна,
учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

- дотримуватися:
 - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
 - принципів та правил академічної доброчесності;
 - нульової толерантності до академічного плагіату;
 - моральних норм та правил етичної поведінки;
 - толерантного ставлення до інших;
 - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
 - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
 - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
 - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
 - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
 - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
 - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
 - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
 - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
 - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
 - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
 - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
 - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
 - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
 - не підроблювати документи;
 - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
 - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
 - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
 - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
 - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
 - не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
 - не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної

доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

02. 04. 2020

(дата)

(підпис)

Тетяна Сафонова

(ім'я, прізвище)

ДОВІДКА**про перевірку на текстові збіги у Науковій бібліотеці**

кваліфікаційної роботи СВО Бакалавр

спеціальності 013 Початкова освіта (денна форма)

Автор роботи	Сафонова Т
Назва роботи	Типологія граматичних вправ з вивчення розділу «Займенник» у початковій школі
Факультет	Педагогічний факультет
Науковий керівник	доцент Мироненко О.В.
Роботу перевірено за допомогою програмного засобу	Unichesk
Ідентифікаційний номер роботи	ID файлу: 1002571672
Результати перевірки	Схожість 26,5%

Директорка Наукової бібліотеки

Нателла АРУСТАМОВА

Бібліотекарка I категорії

Стефанія Соболь